

INTEGRACIJA SADRŽAJA VIZUALNE KULTURE U NASTAVNIM PREDMETIMA

Đurkić, Ida

Master's thesis / Diplomski rad

2017

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, The Academy of Arts Osijek / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Umjetnička akademija u Osijeku**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:134:759874>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-04-19**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the Academy of Arts in Osijek](#)

SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU
UMJETNIČKA AKADEMIJA U OSIJEKU
ODSJEK ZA LIKOVNU UMJETNOST
DIPLOMSKI STUDIJ LIKOVNE KULTURE

IDA ĐURKIĆ

**INTEGRACIJA SADRŽAJA VIZUALNE
KULTURE U NASTAVNIM PREDMETIMA**

DIPLOMSKI RAD

Mentor: doc.art. Zlatko Kozina

Osijek, prosinac 2017.

SADRŽAJ

1. UVOD	3
2. ILUSTRACIJA	4
2.1. SLIKOVNICA	5
2.2. STRIP	7
2.3. POČETAK ILUSTRACIJE U HRVATSKOJ	8
3. ANALIZA PREDMETNIH UDŽBENIKA U OSNOVNOJ ŠKOLI	11
3.1. PROBLEM I HIPOTEZA	11
3.2. PROVOĐENJE ISTRAŽIVANJA	11
3.3. REZULTATI I ANALIZA	12
3.3.1. <i>Učenici</i>	12
3.3.2. <i>Nastavnici</i>	20
4. ZAKLJUČAK	29
5. SAŽETAK	30
6. LITERATURA	31
7. POPIS PRILOGA	32

1. UVOD

Integracija vizualnih sadržaja u nastavnim predmetima je istraživački diplomski rad.

U prvo dijelu rada govori se o ilustracijama općenito – kakav im je stil, što uvjetuje njihov izgled, kakve bi trebale biti da pozitivno utječu na razvitak kreativnog, kritičkog i estetskog mišljenja. Spominju se i ilustrirane knjige s kojima učenici dolaze u kontakt – slikovnica i strip jer su ti vizualni sadržaji koje je najlakše integrirati u nastavne predmete. Govori se i o početku i razvoju ilustracije u Hrvatskoj.

Drugi dio rada čini analiza istraživanja provedenog među učenicima i nastavnicima viših razreda osnovnih škola. Problem ovog istraživanja je uočiti kakav je odnos učenika i nastavnika prema vizualnim sadržajima u nastavnim udžbenicima. Pretpostavka je da kvalitetne ilustracije u udžbenicima ubrzavaju usvajanje gradiva, olakšavaju njegovu praktičnu primjenu te nastavu i učenje čine zanimljivijima.

2. ILUSTRACIJA

O potrebi ilustriranja književnog teksta postoje suprotna mišljenja. S jedne strane se govori da priču nije potrebno ilustrirati je tako čitatelj sam postaje stvarateljem svojih imaginativnih prizora i slika, a s druge strane da je ilustracija dovoljna i da ona sama priča priču. Ilustracije u pripovjednim slikovnicama uz riječi pripovijedaju, a obično i dodano proširuju priču, a u ilustriranim knjigama dopunjuju čitateljski predodžbu pružajući djetetu okvir za razmišljanje. Ono što ostaje bitno je da i malo dijete s velikim zanimanjem pregledava slikovnicu, pa i kad ne zna čitati, ili mu nema tko čitati, ono priču zamišlja i prepričava na temelju onoga što u slikovnici vidi. U službi ovoga potrebno je zanemariti početna oprečna mišljenja o potrebi ilustracije o okrenuti se estetskom izgledu i kvaliteti. Potrebno je vrednovati ilustraciju u slikovnici i kao sredstvo koje potiče i produbljuje dječji smisao za estetiku te pridonosi razvoju dječjeg stvaralaštva. Pri odabiru kvalitetnih ilustracija koje su usmjerene na pomak razvoja ilustracije trebaju biti stilski pročišćene, imati harmoniju i ritam boja te jedinstvenu kompoziciju koja vodi dijete kroz radnju te mu omogućuje vizualni istraživanje detalja i skrivenih poruka.

Ilustracije u slikovnicama i ilustriranim knjigama uvelike ovise o senzibilitetu izraza autora, odabiru materijala i tehnici izvedbe, načinu komponiranja i dr. Ono što ih najčešće ograničava su pojedini izdavači. Postavljaju se između autora književnih djela i ilustratora te im nameću zadani tip ilustracije, rokove, potražnju tržišta itd. Rezultat toga je najčešće mehanički odrađeni posao što se u završnici itekako osjeća. Teži se visokoj dopadljivosti i podilaženju tzv. „općem ukusu“, odnosno nedovoljno estetski razvijenoj svijesti o tome što je u umjetnosti dobro, a što nije. Ono što se često nudi i čini prihvatljivim je *oku dopadljivo* za razliku od onog što je *umjetnički lijepo*. Da bi se razvio likovni ukus kod djece, potrebno je stvoriti i takvo okruženje u kojem ono odrasta. Veliku ulogu igra i urođeni afinitet ali i talent za određeno područje. Dijete je od rane dobi potrebno uključivati u likovne aktivnosti da bi se na otkrivalačko-stvaralačkoj razini upoznalo s likovnim tehnikama i vještinama, sa značenjem i vrednovanjem umjetničke baštine (povijest umjetnosti) i s načinom sagledavanja umjetničke forme (likovni jezik), razvijalo osjećaj za estetiku, odnosno procjenu umjetničke vrijednosti bilo kojeg životnog aspekta (dizajn, moda, uređenje prostora...). Put razvoja estetskog mišljenja dugotrajan je proces koji zapravo nikad ne prestaje. Zbog svega navedenog uzaludno je osobi s nedovoljno razvijenim estetskim standardima tumačiti zašto nešto što mu se čini prekrasnim – to nije. Tako je i s djecom koja naprosto još nisu imala vremena i prilike razviti

te standarde. *Diktiranje ukusa* je neprihvaljivo jer se osobi tumači nešto što nije u stanju razumjeti. *Razvijanje dobrog ukusa* je jedini ispravan put što je moguće postići jedino kroz već spomenuti put. Za to su odgovorni svi oni koju su uključeni u odgojno-obrazovni proces: odgajatelji, učitelji, knjižničari, izdavači, profesori i ostali. (Balić-Šimrak, Narančić Kovač, 2011:10-12) Od njih se očekuje da znaju ponuditi kvalitetnu slikovnicu i ilustriranu knjigu koja se odlikuje primjerenim sadržajem i jasnom porukom i u književnom i u likovnom pogledu. Ilustracije su vrijedan aspekt odgoja u smislu vizualne komunikacije složenih značenja i kao takve pravi primjer odgoja temeljenog na umjetnosti, odgoja koji potiče kreativnost, razvija osobnost djeteta i oplemenjuje ga. Mogu se izdvojiti sljedeći stilovi u izradi ilustracija: U apstraktnom ekspresionizmu predmet je izražen na kratak, pojednostavljen način, s naglaskom na oblik, boju i koncept; stripovski stil podsjeća na stripove u novinama, razigran je i često smiješno te se crta u razlomljenim pričama; folklorna umjetnost je stil koji ovisi o tradicionalnim tehnikama i sadržaju te potiče sjećanja na određena mjesta; impresionizam je stil koji bilježi trenutak u vremenu s naglaskom na tome kako svjetlost utječe na objekte; naivna umjetnost često ima djetinjastu kvalitetu i može se prepoznati po ravnoj, dvodimenzionalnoj kvaliteti; reprezentativni (realistični) stil predstavlja subjekte koji su prikazani s točnošću, onako kako izgleda u stvarnom životu; retro stil pobuđuje vintage osjećaj i podsjeća na 1950-ih i 1960-ih; romantizam naglašava raskošnu atmosferu oko teme, u stilu starih majstora; stilizirani pristup pridržava vlastite konvencije, a ne težnje za realizmom, nije doslovan i primjeri se jako razlikuju i to je stil koji se najviše pripisuje slikovnim knjigama; u nadrealizmu, ilustracije su ispunjene maštovitim detaljima i zapanjujućim ili bizarnim slikama. (Matulka, 2017.) S obzirom da je tako širok spektar vizualnog izražaja teško je utvrditi koji od njih bi djeci bio preporučljivi ili draži. U svaki stil je utkana i osobnost autora, njegova vještina, način komponiranja, te osobnost da uskladi sliku s tekstom i to uvijek u različitim kombinacijama.

2.1. SLIKOVNICA

U novije vrijeme se poimanje slikovnice promatra iz više aspekta. Do toga dolazi zbog načina njezina pojavljivanja: dvodimenzionalnost (likovnost, verbalnost) i trodimenzionalnost (taktilnosti). Sve više se govori i o umjetničkom aspektu slikovnice koje je neovisno o polju dječje književnosti. Zbog toga je središnji moment slikovnice međudjelovanje likovne i verbalne dimenzije. Za razliku od ilustrirane knjige, značenje slikovnice se stvara u međudjelovanju tekstualne i likovne slikovničke razine. Dok je u ilustriranoj knjizi napisani

sadržaj jasno razumljiv, značenje slikovnice se ne može uspostaviti bez jednog ili drugog značenjskog sloja (verbalnog i likovnog). Slikovnica se izdvaja iz ograničenog, isključivog literarnog medija ili polja, kao i iz isključivo likovnog. (Hameršak, Zima, 2015:163-195) Slikovničko se značenje nužno uspostavlja u međudjelovanju vizualnog i tekstualnog te se u slikovnici ne može ilustracija zamijeniti drugom kao u ilustriranoj knjizi. Priča u slikovnici može biti ispričana i bez riječi, samo slikama. Takva slikovnica uvodi najmlađeg čitatelja – onoga koji još ne čita slova, ali čita slike – u svijet knjige i oblikuje njegov likovni, literarni i estetski senzibilitet. (Jurčec Kos, 2004:9-11)

Slikovnica je shvaćena kao nova umjetnička forma jer je proizvela i novi tip osobe - autora/umjetnika koji stvara i priče i sliku. Također se pojavljuje i u obliku suradničkog para, tj. autora i likovnog umjetnika, kada zajednički izrađuju slikovnicu te joj pristupaju kao jedinstvenom djelu. Slikovnica se tako otkriva i kao trodimenzionalno umjetničko djelo a ne samo kao dvostruko vizualno-verbalno. (Narančić Kovač, 2015:55-63). Ona započinje na koricama a ne unutar njih kao roman te ističe svoju trodimenzionalnost kada postaju knjige-igračke koje se sastavljaju u trodimenzionalni prizor, uključuju pomične dijelove ili ulaze u stvarni prostor kada se stranice otvore.

Tijekom čitanja slikovnice, odnosno dječje recepcije razlikuju se dva doživljaja: dječje „čitanje“ slikovnice te dječja vizualna recepcija slikovnice. Uočavaju se dva suprotstavljena tumačenja procesa dječje vizualne recepcije slikovnice: ono koje afirmira dječje gledanje kao spontano, svježije i intuitivno i time ga pozitivno vrednuje, te ono koje dječje gledanje smatra neobrazovanim i nekultiviranim i stoga nedostatnim, time i podložnim obrazovanju i kultiviranju. Ove dvije koncepcije se prožimaju i smjenjuju u tumačenjima slikovničke recepcije te upućuju da se u novije vrijeme teorijski interese premješta s djeteta i njegova vizualne recepcije na strukturu slikovnice.

Pri analizi strategija čitateljskog prebacivanja pozornosti između tekstualnog i slikovnog uvodi se i pojam mjesta neodređenosti. (Hameršak, Zima, 2015:163-195) Za Wolfganga Isea to postaje značenjska praznina. Poziva se čitatelj da u svojoj svijesti pokrene proces strukturacije teksta, te da na taj način iz praznina proizvodi estetski učinak djela. Procesi tvorbe značenja u slikovnici odvijaju se kroz uzajamno popunjavanje tekstualnih i vizualnih mjesta neodređenosti.

Slikovnica se određuje i svojom fizičkom pojavnošću. On je definiran paratekstualnim obilježjima i knjižnim sadržajem (tekstom i ilustracijama). Paratekst se oblikuje dvomedijski –

kao likovni (dizajn naslovnice, grafičko oblikovanje naslovnice, prvih korica i knjižnog bloka) i tekstualni dio (naslov, ime autora i dr.) U kontekst fizičke pojavnosti ulazi i „drama okretanja stranica“ što sugerira da se značenjska napetost slikovnice uspostavlja u njezinoj cjelini, te da ona funkcionira u svojoj totalnosti, a ne u pojedinačnim stranicama.

2.2. STRIP

Strip se nalazi na granici slikarstva i književnosti. Od književnosti posuđuje metodu pripovijedanja, vremenskog nadovezivanja pojedinih dijelova radnje a od slikarstva vizualnu konkretizaciju pojedinog detalja priče te ga oblikuje kao samostalni likovni ekspozit trenutka. (Mutinić, 2010:21-28) Težnja i mogućnost strip je da stvaralačkim postupkom ravnopravno obuhvati u isto vrijeme i prostornu i vremensku dimenziju događaja ali i na razini dinamičkog napredovanja. Njegove faze teku pred našim očima u obliku povezanih kvadrata, tj. sličica koje ga čine. Najzanimljiviji i najoriginalniji konstruktivni element stripa je njegov komunikacijski kodeks. Riječ je o svim oblicima izravne komunikacije, odnosno priopćavanja određene poruke ili podatka kojima se strip služi u kontaktu s publikom. Primarni i svakako najrudimentarniji aspekt te izravne komunikacije je tekst, replika ili objašnjenje ispisano pokraj ili unutar pojedine slike-kvadrata. Najrašireniji oblik tekstualne stripske komunikacije je filakter – balončić koji u obliku veće ili manje elipse uokviruje repliku junaka. Konzument stripa je i čitatelj i gledatelj. Strip tako stvara svoj miješani jezik, miješani komunikacijski kodeks, sintezu u kojoj se pojavljuju elementi mnogih drugih jezika i kodeksa komunikacije – od napisane i oslikovljene riječi, preko slikovnih, piktografskih i signalističkih vrijednosti, sve do oslikovljenog zvuka, pokreta emocija, osjeta, psihološkog stanja itd.

2.3. POČETAK ILUSTRACIJE U HRVATSKOJ

Do početka 19. stoljeća veliki broj hrvatskih knjiga tiskan je izvan Hrvatske, primjerice u Veneciji, Grazu i Budimu. Tek mali broj je tiskan u glagoljskim tiskarama u Senju i Rijeci, a od 18.st. i u Zagrebu, Osijeku i Varaždinu. Od 1822. u Karlovcu tiskaru vodi Ivan Nepomuk Prettner¹.

Prvom ilustriranom knjigom dugo se smatrala knjiga „Basni“ u šest svezaka, urednika Ignjata Ćivića Rohrskog, koja je izlazila od 1844. do 1847. godine u Karlovcu. Knjigu je ilustrirao hrvatski ilustrator Adalbert Nikola Lauppert². Provedena su brojna znanstvena istraživanja vezana za ilustriranje knjiga u tom razdoblju i može se doći do zaključka da je uobičajena praksa toga doba bila nabava gotovih ilustracija iz inozemstva te potom uvezivanje u književni blok. Spominje se iz 1804. primjer preuzimanja gotovih ilustracija u Reljkovićevim „Esopove fabule za slavonsku u skulu hodeću dīcu“ koje su tiskane u Osijeku. (Jurčec Kos, 2011:8-10). Također se može uvidjeti kod ponavljanih izdanja su često dodavane ilustracije kao i korištenje iste ilustracije na različitim stranicama književnog bloka u različitim izdanjima. Jedan od vrlo ranih potpisanih domaćih ilustratora bio je gimnazijski profesor Milan Rogulja koji je objavio deset crno-bijelih ilustracija u pripovijetkama za mlade Stjepana Basaričeka³ 1887. godine. Iduće godine objavio je i nekoliko u bojama (kolorirane litografije) u „Narodnim pripovijetkama“ istog autora. Godine 1894. izašla je „Tugomila“ Jagode Truhelke⁴ sa sedam slika za koji je prema zapisnicima Hrvatskog pedagoško-književnog zbora primila honorar. Fotografija se kao ilustracije pojavljuje oko 1891. godine a pripremale su se u Beču u tiskari.

¹ hrvatski tiskar njemačkoga podrijetla (? , 1790 – ?, 1856). Potomak njemačke plemićke obitelji, u doba Napoleonovih ratova došao je u Karlovac kao izučeni tipograf. Osnovao je tiskaru (1821) i knjigovežnicu, a 1830-ih i knjižaru, odnosno trgovinu knjiga, umjetnina i muzikalija. Posao je započeo na staroj francuskoj drvenoj preši; tiskao knjige, kalendare i časopise na latinici, ćirilici i gotici, u kojima je često koristio ukrasne linije i vinjete. Od 1841. imao je carsku povlasticu za tiskarsku i knjižarsku djelatnost. Tiskaru, koja je imala značajnu ulogu u narodnom preporodu, obitelj Prettner vodila je punih 70 godina. (<http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=50254>)

² potječe iz njemačke plemićke obitelji a rođen je 1820. godine u Zagrebu. Vojnu karijeru je završio kao pukovnijski zapovjednik 1878. kada je umirovljen a u vezu s karlovačkim nakladnikom vjerojatno je došao za vrijeme boravka u Slunju 1844. godine.

³ hrvatski pedagog (Ivanić Grad, 27. IV. 1848 – Zagreb, 23. III. 1918). Bio profesor teorijske i praktične pedagogije (metodike) na Učiteljskoj školi u Zagrebu (1875–1906). Jedan od organizatora hrvatskoga učiteljstva u XIX. st. i predsjednik Saveza hrvatskih učiteljskih društava (1892–1907). Suutemeljitelj Hrvatskoga pedagoško-književnog zbora (1871); poslije njegov tajnik, potpredsjednik i predsjednik (1906–09). Organizator i sudionik triju skupština hrvatskih učitelja (1871., 1874., 1878). Najzaslužniji za izgradnju Hrvatskoga učiteljskog konvikta (Doma za učiteljsku djecu) u Zagrebu (1899). (<http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=6126>)

⁴ hrvatska pripovjedačica (Osijek, 5. II. 1864 – Zagreb, 17. XII. 1957). Završila Učiteljsku školu u Zagrebu, radila kao učiteljica u Osijeku, Gospiću i Zagrebu, bila je ravnateljica Više djevojačke škole u Banjoj Luci i nastavnica na sarajevskoj preparandiji (<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=62535>)

Tako je npr. C. Angerer objavljivao ilustracije u hrvatskom dječjem časopisu „Smilje“ počevši od 1880. Razlika između uporabe preuzimanih i naručivanih ilustracija se već od najranijih ilustriranih izdanja pokazala tako što je nakladnička konkurencija poticala upravo naručivanje koloriranih litografija od domaćih autora. Godine 1856. je zagrebački nakladnik židovskog podrijetla Lavoslav Hartman kupio knjižaru i tiskaru od Ljudevita Gaja. Kada je dovoljno financijski ojačao upustio se i u nova područja nakladničkog djelovanja. Uvjeran da u području dječje književnosti leže neiskorišteni potencijali snažno je zakoračio unoseći slike i boje. Pojava prvih bogato ilustriranih slikovnica sa slikama u boji svjedoči o Hartmanovoj nakladničkoj odvažnosti. Od 1863. godine objavljivao je prve slikovnice, a 1864. preuzeo je objavljivanje niza prirodnoslovnih knjiga *Vienac (Venac)* i dodao im litografije u boji. Godine 1866 je od tadašnjeg vlasnika Ivana Filipovića preuzeo *Bosiljak* (1864-1868.), časopis za mladež i puk te je dodao prve ilustracije u treći tečaj toga časopisa.. On je u hrvatsku nakladničku praksu uveo slikovnice i bogato ilustrirane knjige namijenjene i djeci školskog uzrasta. (Narančić Kovač, 2015:436-439) Kada je 1873. „Smilje“ počeo izdavati Hrvatski pedagoško-književni zbor, ilustracije su počeli potpisivati domaći autori. Godine 1889. pojavio se nakon nekoliko godina pauze „Bršljan – list mladeži“ koji je u svakom broju imao, osim crno-bijelih ilustracija i po jednu ilustraciju u boji. Kada se govori o slikovnicama potrebno je spomenuti da su sačuvane dvije koje je objavio Robert Ferdinand Auer zagrebački knjižničar i nakladnik. One su bez datacija, ali zna se da su izdane oko 1887. kada je preminuo Dragutin Albrecht⁵. Njegovu knjižaru je kupio Robert Ferdinand Auer a potom ju 1903. prodao Stjepanu Kugliju.

Početkom 20. stoljeća dolazi do procvata nakladništva knjiga namijenjenih djeci. Od već spomenutog Hrvatsko pedagoško-književnog zbora, djelovali su i drugi veliki izdavači – „Kugli i Naklada „Mirka Brejera“. To je vrijeme i nastanka različitih pokreta za umjetnički odgoj najmlađih što dovodi i do sve većeg broja knjiga ali i razvoja njihove kvalitete. Tridesetih godina dvadesetog stoljeća pojavljuju se umjetnici koji su se u većoj mjeri posvetili ilustraciji dječje knjige. Prva velika imena su Ljubo Babić (1890-1974.), Vladimir Kirin (1894.-1963.) i Andrija Maurović. (1901.-1981.) Postojao je i studij ilustracije koji je vodio slikar i grafičar Albert Kinert (1919.-1987.), koji je i sam bio vrsni ilustrator, ali se studij nažalost ugasio. Važnu

⁵ hrvatski litograf i tiskar, osnivač prvoga hrvatskog litografskog zavoda (Gera, Njemačka, 23. VII. 1824 – Zagreb, 26. II. 1887). Rad započeo u litografiji budućega tasta Josipa Platzera u Varaždinu 1843., a 1851. prenosi litografiju u Zagreb te 1858. uz nju osniva i knjigotiskarsku radionicu. Godine 1864. kupuje ostatak tiskare Ljudevita Gaja i potom, s Hinkom Fiedlerom, knjižaru Lavoslava Župana (1865). Njegovu radionicu za litografske i knjigotiskarske radove nagrađuju na I. gospodarskoj izložbi 1864. i Izložbi učila 1871. u Zagrebu, zatim na izložbama u Beču (1873), Budimpešti (1873., 1878., 1885), Trstu (1882), kao i na Milenijskoj izložbi 1896. u Budimpešti. Ona u ukrasima slijedi stilove od neobaroka do secesije. Albrecht je knjigotiskarsku vještinu doveo na vrhunsku razinu onoga doba. Tiskara s njegovim imenom radila je do 1947.

ulogu u razvoju ilustracije dječje knjige imao je Vilko Gliha Selan (1912.-1979.). Na Akademiji likovnih umjetnosti u Zagrebu studirao je u klasi Ljube Babića i bio je profesor na Školi primijenjene umjetnosti i Pedagoškoj akademiji. Zanimao ga je likovni izraz djece te je proučavao dječji crtež (Jurčec Kos, 2004:9-11.). Od 1950. godine do danas u ilustraciji dječje knjige okušala su se gotovo sva značajna imena hrvatske likovne umjetnosti: akademski slikari, grafičari, slikari naivci, autori crtanog filma, strip crtači.

3. ANALIZA PREDMETNIH UDŽBENIKA U OSNOVNOJ ŠKOLI

3.1. PROBLEM I HIPOTEZA

Kako je već spomenuto, potrebno je djecu od najranijeg doba usmjeravati na razvoj analitičkog-misao-nog procesa. Smatra se da zadaci i ciljevi postavljeni u likovnom odgoju omogućuju poticanje psihomotoričkog razvitka, motivacije, mašte, intelektualnog razvoja te estetičke osjetljivosti. (Grgurić, Jakubin, 1996:13) Ono što se postavlja bitnim je to znanje ostvareno ciljevima i zadacima iz likovnog odgoja primijeniti i na drugim područjima i razvijati kod djece kritičko mišljenje i konstruktivnu kritiku.

Problem ovog istraživanja je uočiti kakav je odnos učenika i nastavnika prema vizualnim sadržajima u nastavnim udžbenicima. Pretpostavka je da kvalitetne ilustracije u udžbenicima ubrzavaju usvajanje gradiva, olakšavaju njegovu praktičnu primjenu te nastavu i učenje čine zanimljivijima. (Taboršak, 2007:7-16)

3.2. PROVOĐENJE ISTRAŽIVANJA

Učenicima je dan upitnik u kojem su postavljena trinaest pitanja zatvorenog tipa s ponuđenim odgovorima intenziteta. Upitnikom se ispituje jesu li ilustracije u udžbeniku prilagođene uzrastu, pomažu li u usvajanju gradiva, treba li više ilustracija u udžbenicima, obraćaju li učenici pozornost na ilustracije tijekom obrade gradiva, jesu li ilustracije potrebne u udžbenicima, objašnjavaju li jasno sadržaj, ubrzavaju li usvajanje gradiva, odvrćali su pažnju od gradiva, jesu li primjerenog likovnog sadržaja, te olakšavaju li praktičnu primjenu gradiva. Upitnik obuhvaća i način iskorištavanja slobodnog vremena, odnosno crtaju li i slikaju u slobodno vrijeme te čitaju li stripove, grafičke novele, slikovnice itd. Učenicima su postavljena i dva pitanja otvorenog tipa – što bi izmijenio/la/nadopunio/la/oduzeo/la u udžbeniku vezano uz ilustracije te iz kojeg predmeta ti je udžbenik najbolje ilustriran pri čemu odgovor trebaju objasniti.

U istraživanju je sudjelovalo 673 učenika, od toga 332 učenika i 341 učenica viših razreda osnovne škole.

S obzirom da je istraživanje pokazalo da nema velike razlike između učenika i učenica u odnosu prema vizualnim sadržajima u tekstu će se „učenici“ odnositi i na učenice i na učenike.

Nastavnicima je dan upitnik u kojim se ispituje koje udžbenike koriste pri radu. Postavljena su im i trinaest pitanja zatvorenog tipa s ponuđenim odgovorima intenziteta koja se odnose na pojedini udžbenik. Upitnikom se ispituje jesu li ilustracije u udžbeniku prilagođene uzrastu, pomažu li u svladavanju gradiva, primjerene količine, upotrebu ilustracija pri obradi gradiva, potrebu ilustracija u udžbenicima, promjenu ilustracija s novim izdanjem, jasnoću ilustracija za objašnjavanje sadržaja, pomoć pri brzem usvajanju gradiva, upotrebu ilustracija za analizu gradiva, odvrćanje pažnje od gradiva, primjerenost likovnog izražaja, poticajnost učenicima za daljnje istraživanje gradiva te olakšavanje praktične primjene gradiva. Nastavnicima je postavljeno i jedno pitanje otvorenog tipa što bi izmjenili/nadopunili/oduzeli u udžbeniku vezano za ilustracije.

U istraživanju je sudjelovalo 110 nastavnika, od toga 66 nastavnika iz područja humanističkih znanosti (geografija, povijest, hrvatski jezik (čitanka), vjeronauk, engleski jezik, njemački jezik), 14 nastavnika iz umjetničkog područja (glazbena kultura, likovna kultura) te 30 nastavnika iz područja prirodnih znanosti (matematika, kemija, fizika, tehnička kultura, biologija, priroda).⁶

3.3. REZULTATI I ANALIZA

3.3.1. Učenici

Učenici koji su sudjelovali u upitniku odgovarali su na niz pitanja vezanih za ilustracije. Da su ilustracije prilagođene njihovom uzrastu, odnosno da ih razumiju i da im nisu djetinjaste izjasnilo se više od tri četvrtine učenika da se djelomično ili u potpunosti slažu. U odgovoru na pitanje što bi promijenili u udžbenicima vezano za ilustracije pojedini učenici kroz sve razrede su se izjasnili da su im ilustracije malo previše za malu djecu, da budu više prilagođene njihovoj dobi, da ne budu toliko djetinjaste, neke mi izgledaju kao da su iz vrtića.

Oko dvije trećine učenika se slaže u potpunosti ili djelomično da im ilustracije pomažu u svladavanju gradiva. Učenici smatraju da bi ilustracije trebale više objašnjavati gradivo ali i

⁶ Podjela područja je po <http://hrcak.srce.hr/>

da one same budu više objašnjene popratnim tekstu. Smatraju da je uz ilustracije potrebno staviti tekst za lakše razumijevanje i ponavljanje gradiva, da bi trebale biti bolje opisane te da bi ilustracije trebale bolje objašnjavati korake u radu, odnosno postupak.

Da bi u udžbenicima trebalo biti više ilustracija djelomično ili u potpunosti se slaže više od tri četvrtine sedmaša i osmaša. Za razliku od petaša i šestaša gdje njih dvije trećine smatra da bi trebalo biti više ilustracija. Osmaši smatraju da je potrebno bude više slika koje se odnose na gradivo i bolje ga objašnjavaju te omogućuju lako usvajanje gradiva.

Dvije trećine svih ispitanika obraća pažnju na ilustracije u udžbenicima tijekom obrade gradiva. Smatraju da bi se pažnja više usmjeravala na ilustracije kada bi one bile zanimljivije, konkretnije i više vezane uz tekst koji se obrađuje.

Da su ilustracije potrebne u udžbenicima smatra četiri petine ispitanih učenika. Ali njihovo mišljenje o kvaliteti tih ilustracija varira što se može vidjeti iz već analiziranih odgovora. Učenici koji smatraju da su ilustracije ne potrebne nisu zadovoljni sa postojećim ilustracijama u udžbenicima. Pretežito je to razlog takvog razmišljanja. Uočavaju da im loše ilustracije ne pomažu u učenju, već upravo suprotno.

Oko tri četvrtine učenika smatra da ilustracije jasno objašnjavaju sadržaj i da ubrzavaju vrijeme usvajanja gradiva. U skladu s takvim rezultatima učenici smatraju da bi trebalo biti više ilustracija u udžbenicima da bi im gradivo bilo još jasnije i lakše usvojivo.

Dvije trećine učenika smatra da su ilustracije tako napravljene da ne odvrćaju pažnju od sadržaja. Neki smatraju da bi ilustracije trebale privlačiti više pažnje na sebe tako što bi bile veće na stranici ili prikazane šarenijim i življim bojama. Zbog toga i četiri petine učenika smatra da su ilustracije primjerenog likovnog sadržaja. Ovdje se može istaknuti mišljenje nekolicine učenika petih razreda kako im smetaju „golišave“ slike u udžbenicima, npr. likovni.

Oko tri četvrtine učenika se osjeća potaknuto na daljnje istraživanje gradiva kada promatra ilustracije u udžbenicima, odnosno budu zainteresirani za gradivo. Tada i sama ilustracija ima funkciju onog dodatnog teksta za one koji žele znati više. Jer npr. ilustracija odjevnih predmeta ih može potaknuti na proučavanje načina obrade tekstila i krojenje. Toliki postotak učenika, tri četvrtine, smatra da im ilustracije olakšavaju i praktičnu primjenu gradiva, npr. kemija, fizika, likovni.

Da se djeca s ilustracijama susreću samo u udžbenicima vidi se iz zadnja dva pitanja o tome crtaju li i slikaju u slobodno vrijeme te koliko čitaju ilustrirane knjige. Jednoj trećini

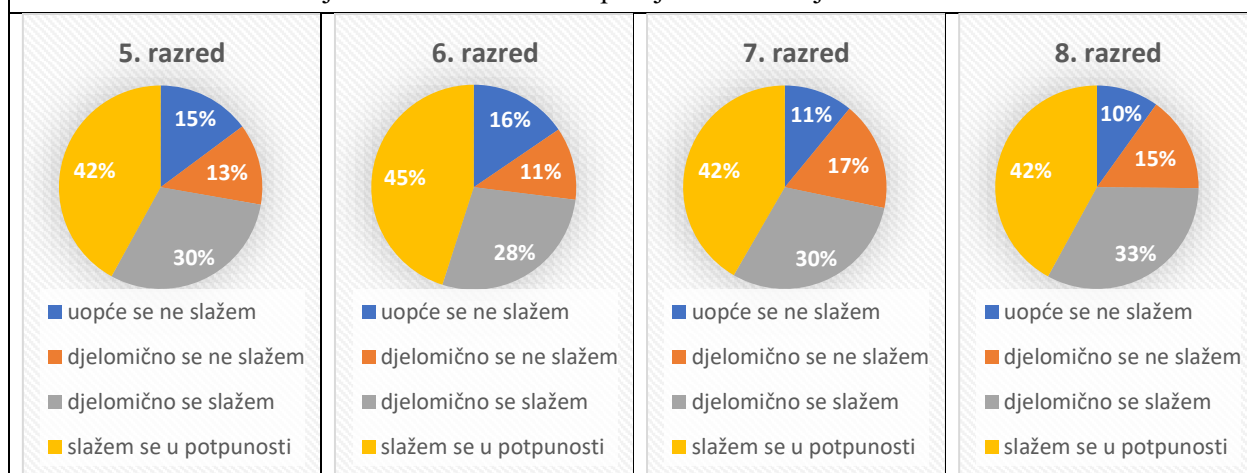
učenika svih ispitanih razreda školski udžbenik je jedini izvor ilustracije te zbog toga i žele da su im te ilustracije ljepše nacrtane, da ih je više, da su šaljive, življih boja, kreativnije i zanimljivije. Jer i ilustratori su pritisnuti izdavače i vremenom te njihov način izražavanja i kreativnost ne može doći do izražaja.

S obzirom da se na sva pitanja vezana za ilustracije u udžbeniku učenici odgovorili da se ili slažu u potpunosti ili djelomično može se zaključiti da su ilustracije dobre kvalitete te da im omogućavaju brže usvajanje gradiva, potiču ih na daljnje istraživanje te probuđuju znatiželju.

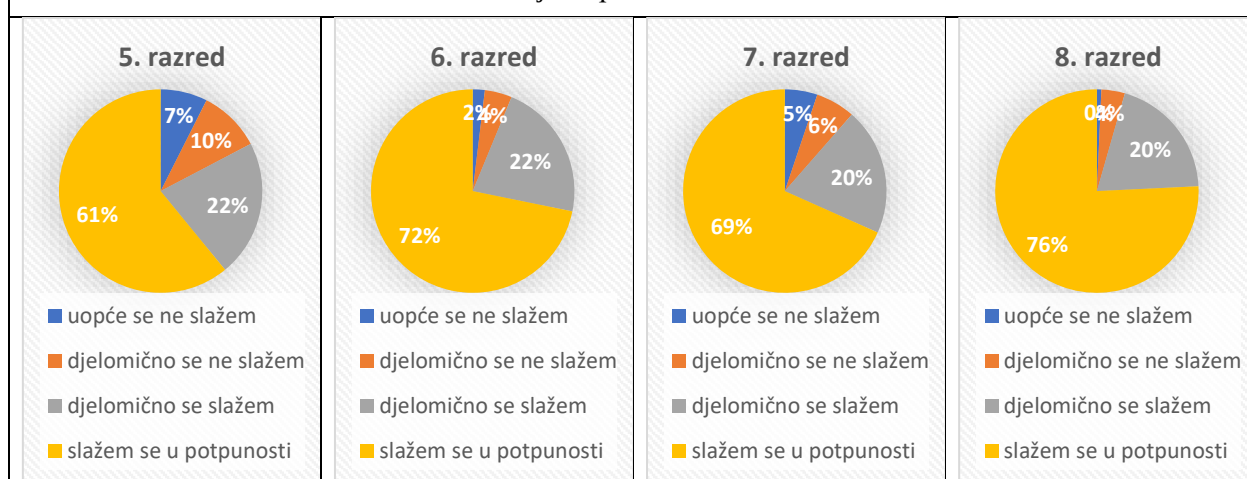
Tablica 1. Analiza upitnika - učenici

1. Ilustracije u udžbeniku su prilagođene uzrastu			
5. razred 40% 47% 6% 7% ■ uopće se ne slažem ■ djelomično se ne slažem ■ djelomično se slažem ■ slažem se u potpunosti	6. razred 60% 26% 2% 12% ■ uopće se ne slažem ■ djelomično se ne slažem ■ djelomično se slažem ■ slažem se u potpunosti	7. razred 43% 37% 4% 16% ■ uopće se ne slažem ■ djelomično se ne slažem ■ djelomično se slažem ■ slažem se u potpunosti	8. razred 52% 32% 5% 11% ■ uopće se ne slažem ■ djelomično se ne slažem ■ djelomično se slažem ■ slažem se u potpunosti
2. Ilustracije u udžbeniku mi pomažu u svladavanju gradiva			
5. razred 32% 36% 15% 17% ■ uopće se ne slažem ■ djelomično se ne slažem ■ djelomično se slažem ■ slažem se u potpunosti	6. razred 31% 34% 15% 20% ■ uopće se ne slažem ■ djelomično se ne slažem ■ djelomično se slažem ■ slažem se u potpunosti	7. razred 19% 44% 16% 21% ■ uopće se ne slažem ■ djelomično se ne slažem ■ djelomično se slažem ■ slažem se u potpunosti	8. razred 27% 41% 9% 23% ■ uopće se ne slažem ■ djelomično se ne slažem ■ djelomično se slažem ■ slažem se u potpunosti
3. U udžbeniku bi trebalo biti više ilustracija			
5. razred 39% 22% 16% 23% ■ uopće se ne slažem ■ djelomično se ne slažem ■ djelomično se slažem ■ slažem se u potpunosti	6. razred 37% 33% 12% 18% ■ uopće se ne slažem ■ djelomično se ne slažem ■ djelomično se slažem ■ slažem se u potpunosti	7. razred 47% 34% 6% 13% ■ uopće se ne slažem ■ djelomično se ne slažem ■ djelomično se slažem ■ slažem se u potpunosti	8. razred 50% 35% 7% 8% ■ uopće se ne slažem ■ djelomično se ne slažem ■ djelomično se slažem ■ slažem se u potpunosti

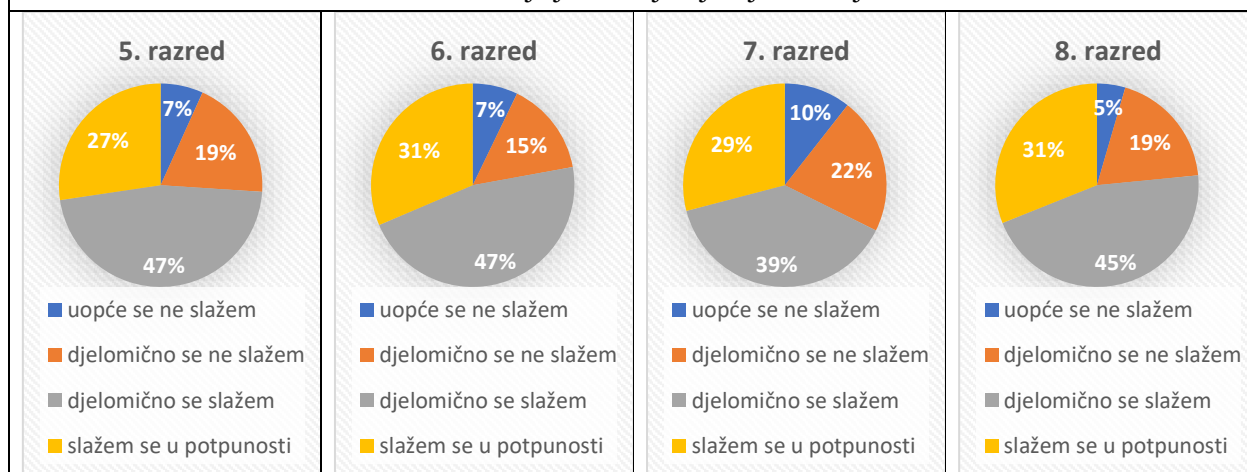
4. Tijekom obrade obraćam pažnju na ilustracije u udžbeniku.

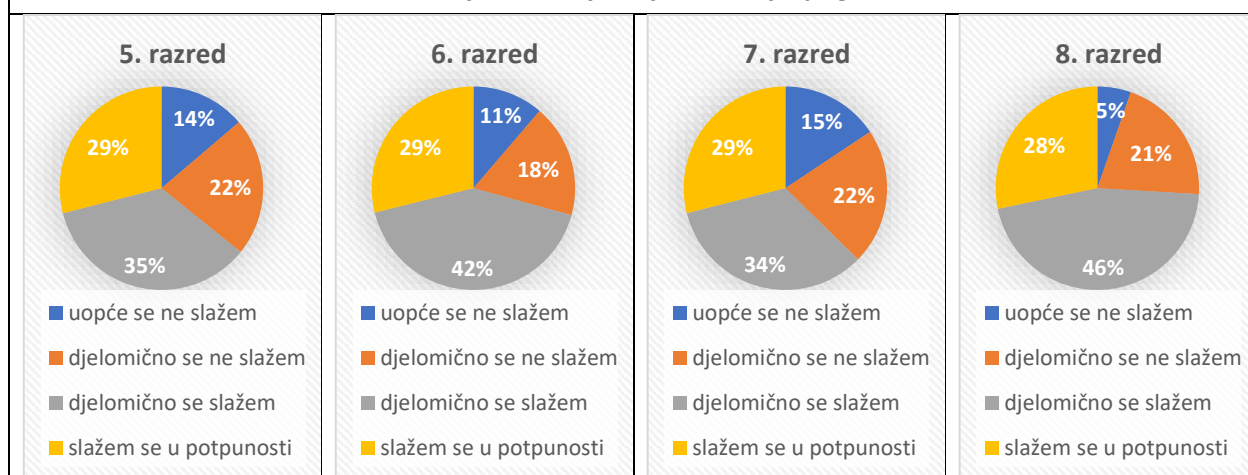
5. Ilustracije su potrebne u udžbeniku

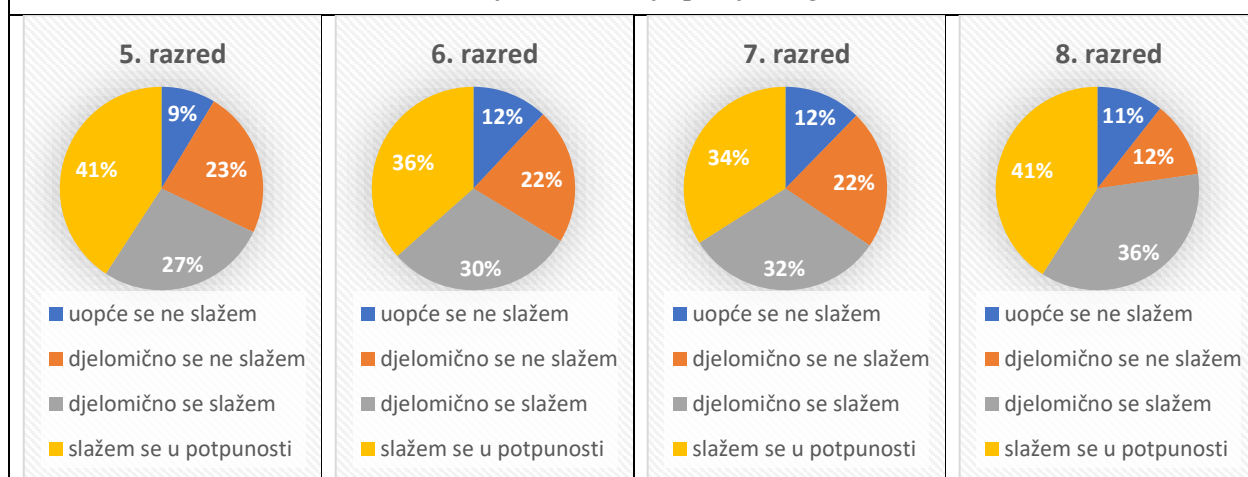
6. Ilustracije jasno objašnjavaju sadržaj

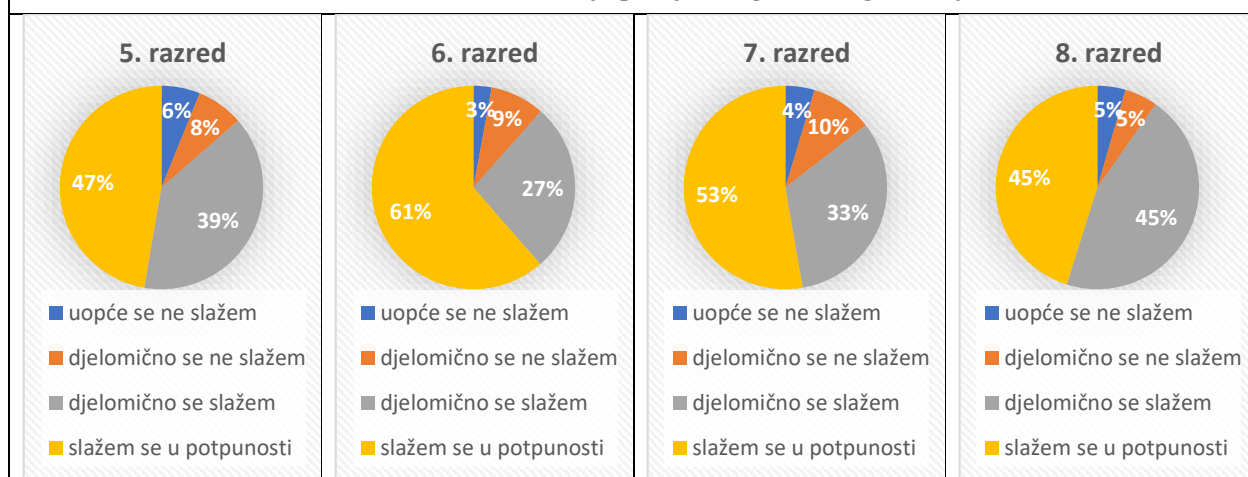
7. Ilustracije ubrzavaju vrijeme usvajanja gradiva

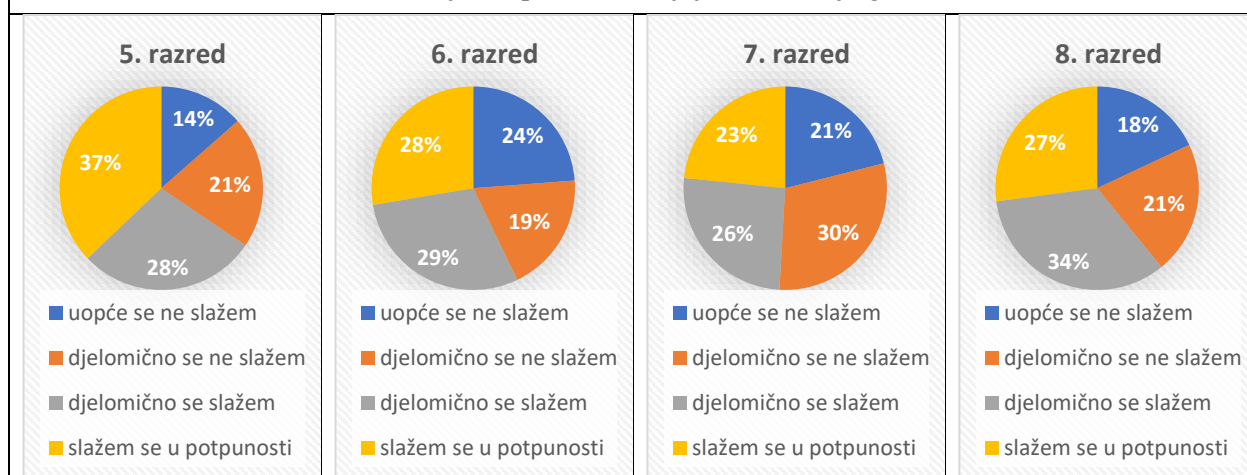
8. Ilustracije ne odvrćaju pažnju od gradiva

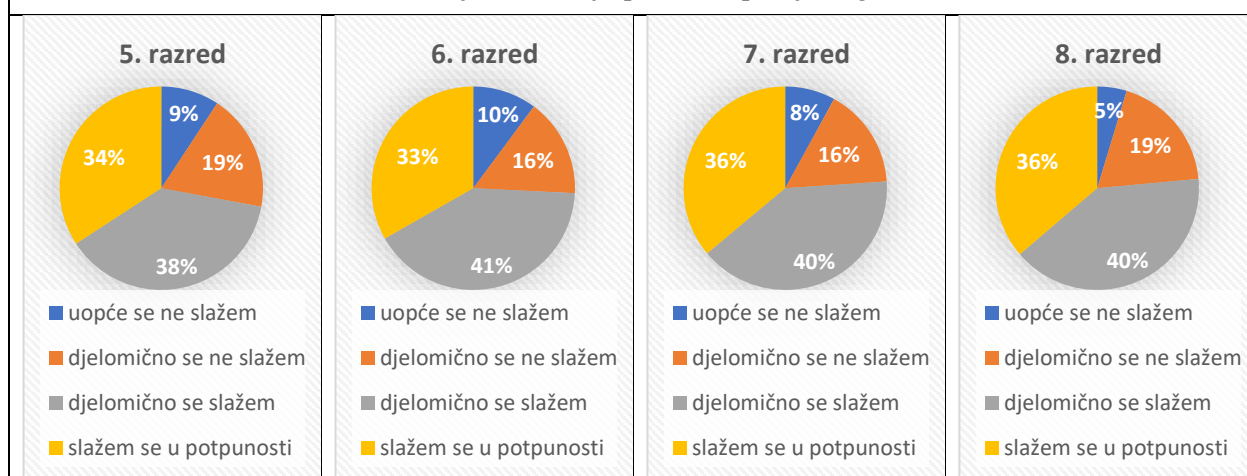
9. Smatram da su ilustracije primjerenog likovnog sadržaja

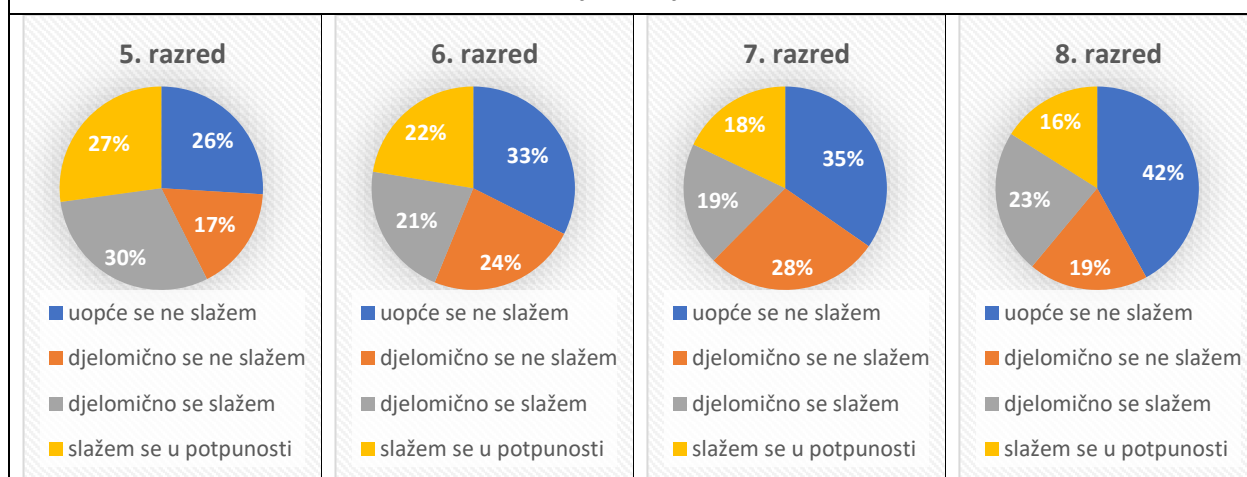
10. Ilustracije me potiču na daljnje istraživanje gradiva

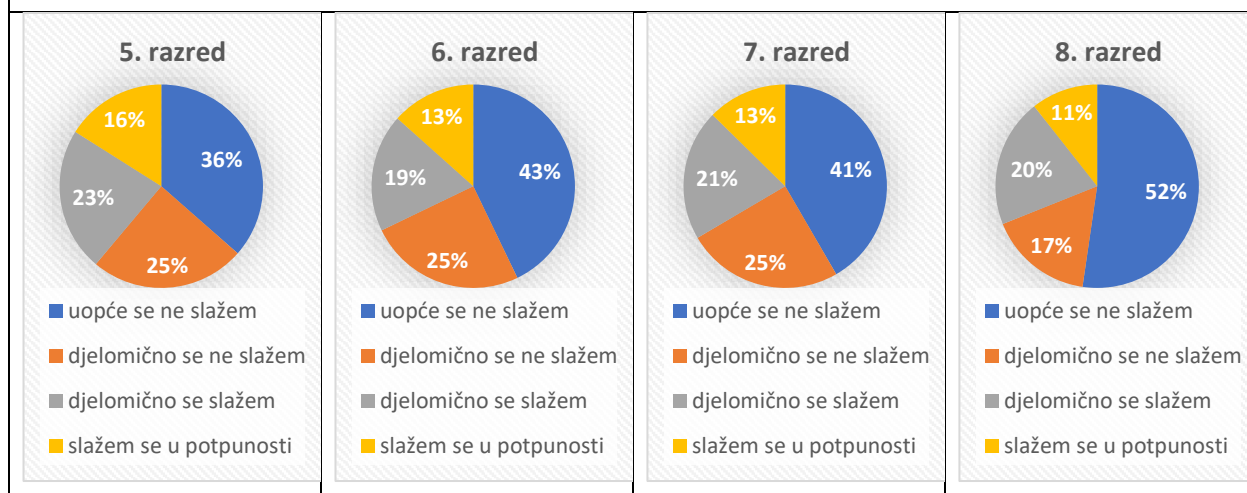
11. Ilustracije olakšavaju praktičnu primjenu gradiva

12. U slobodno vrijeme najviše crtam i slikam

13. U slobodno vrijeme čitam stripove, grafičke novele, slikovnice...

3.3.2. Nastavnici

S obzirom na neravnomjerno dobivene rezultate po nastavnim predmetima, upitnici su grupirani po područjima⁷: prirodne znanosti (matematika, kemija, fizika, tehnička kultura, biologija, priroda), umjetničko područje (glazbena kultura, likovna kultura) i humanističke znanosti (geografija, povijest, hrvatski jezik (čitanka), vjeronauk, engleski jezik, njemački jezik).

Oko četiri petine svih ispitanih nastavnika se djelomično ili u potpunosti slaže da su ilustracije u udžbenicima prilagođene uzrastu. Neki nastavnici umjetničkog područja smatraju da ilustracije u nižim razredima (5.razred) nisu prilagođene uzrastu što se vidi i iz analize upitnika koje su ispunjavali učenici.

Da ilustracije pomažu učenicima u svladavanju gradiva djelomično se ili u potpunosti slažu četiri petine nastavnika prirodnih i humanističkih znanosti dok je nastavnika umjetničkog područja toga mišljenja manje od tri četvrtine. Kao i učenici, nastavnici smatraju da bi ilustracije trebale biti bolje objašnjenje, više vezane za gradivo te da nisu samo ukras na stranici.

Nastavnici prirodnih i humanističkih znanosti smatraju da bi u udžbenicima trebalo biti više ilustracija i to njih oko tri četvrtine. Za razliku od nastavnika umjetničkog područja kojih tri četvrtine smatra da nije potrebno više ilustracija. Ali se zato četiri petine nastavnika svih područja služi ilustracijama u udžbenicima pri obradi gradiva. Nastavnici umjetničkog područja navode potrebu većeg prikaza ilustracija, tj. fotografija u udžbenicima radi lakše rada i analize.

Skoro svi nastavnici smatraju da su ilustracije potrebne u udžbenicima te oko polovice ih se djelomično slaže da se ilustracije mijenjaju s novim izdanjem.

Izraženo ih se dvije trećine djelomično slažu da ilustracije jasno objašnjavaju sadržaj što se može vidjeti i iz komentara. Smatraju da bi ilustracije mogle biti jasnije i djeci razumljivije a samim time bi se ubrzalo i vrijeme usvajanja ili ponavljanja gradiva. Da ilustracije utječu na usvajanje gradiva tri četvrtine nastavnika se djelomično ili u potpunosti slaže.

Da se učenici koriste ilustracijama za analizu gradiva dvije trećine nastavnika umjetničkog područja se djelomično ili u potpunosti slaže. Više od polovice nastavnika

⁷ Podjela područja je po <http://hrcak.srce.hr/>

prirodnih, a oko četiri petine humanističkih znanosti se djelomično ili u potpunosti slaže da učenici koriste ilustracije za analizu gradiva.

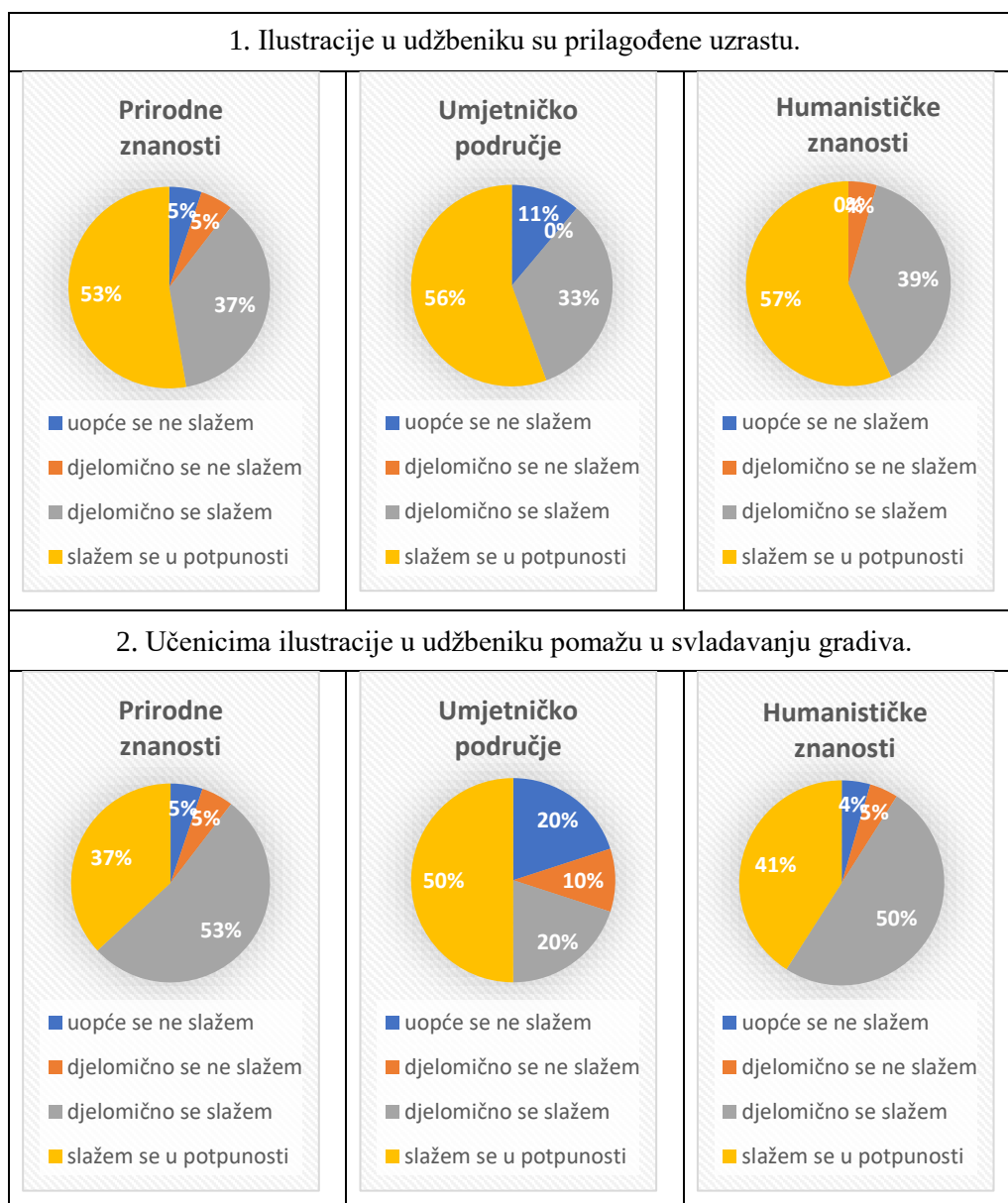
Četiri petine nastavnika smatra da ilustracije ne odvlače pažnju od gradiva, što će reći da su im poticajne za usvajanje ili ponavljanje gradiva. Također u istom omjeru smatraju da su ilustracije primjerenog likovnog izražaja. Ali u komentarima navode da bi trebale biti zamamljive, šaljive, da navode na razmišljanje. Smatraju da bi trebalo biti više fotografija vezanih uz gradivo ali i onih koji ističu neke zanimljivosti i potiču učenike na daljnje istraživanje.

Oko četiri petine nastavnika svih područja smatra da ilustracije olakšavaju praktičnu primjenu gradiva. Premda neki nastavnici navode na bi moglo biti zanimljivije, npr. engleski jezik – obrada gramatike u stripu, fizika – više ilustracija iz svakodnevnog života i profesionalne orijentacije, tehnička kultura – jasniji i jednostavniji prikazi strojeva.

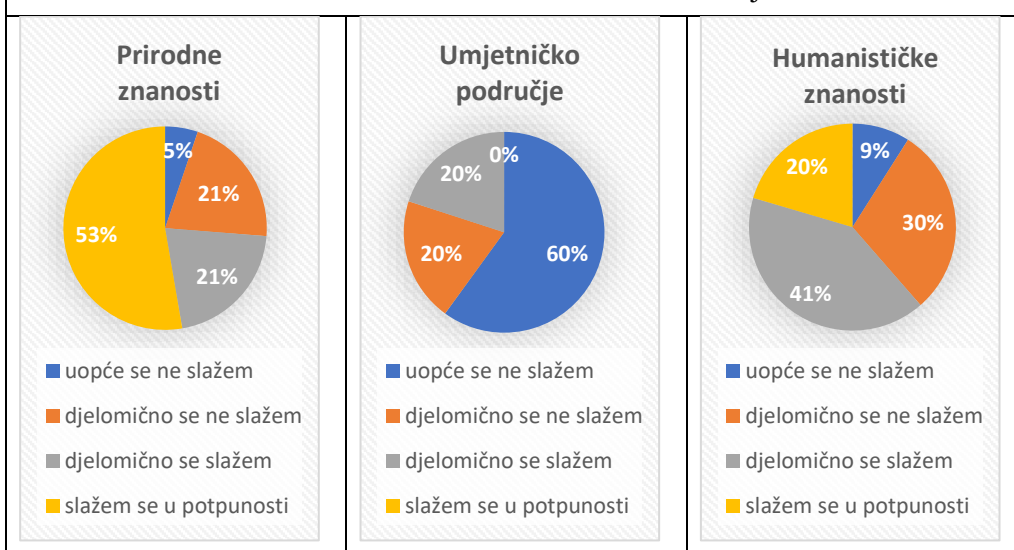
S obzirom da se na većinu pitanja vezana za ilustracije u udžbeniku nastavnici odgovorili da se ili slažu u potpunosti ili djelomično može se zaključiti da su ilustracije dobre kvalitete te da im omogućavaju lakše objašnjavanje i prezentiranje gradiva.

Analiza izdavača je pokazala da se nastavnici humanističkih znanosti najviše koriste udžbenicima Školske knjige, zatim Profil, Alfa i ostali. Nastavnici prirodnih znanosti se najviše koriste Profilovim udžbenicima, zatim udžbenicima Alfe i Školske knjige. Nastavnici umjetničkog područja se najviše koriste udžbenicima Školske knjige, pa Alfe i Profila.

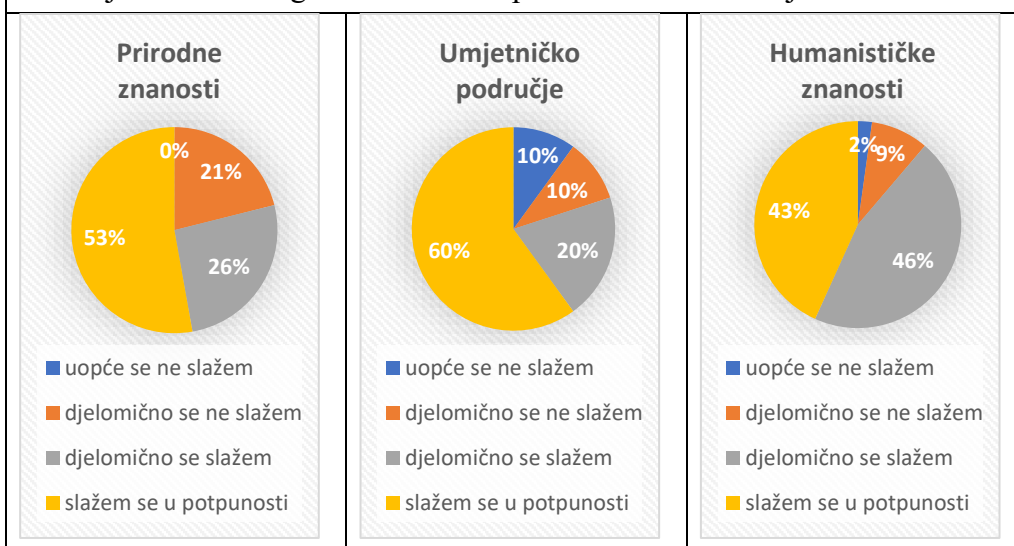
Tablica 2. Analiza upitnika - nastavnici

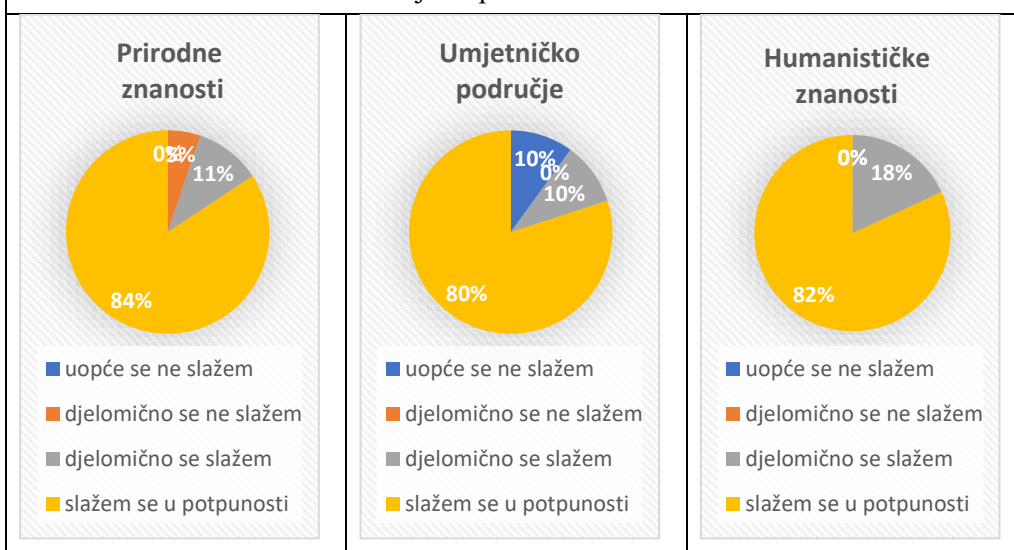
3. U udžbeniku bi trebalo biti više ilustracija.

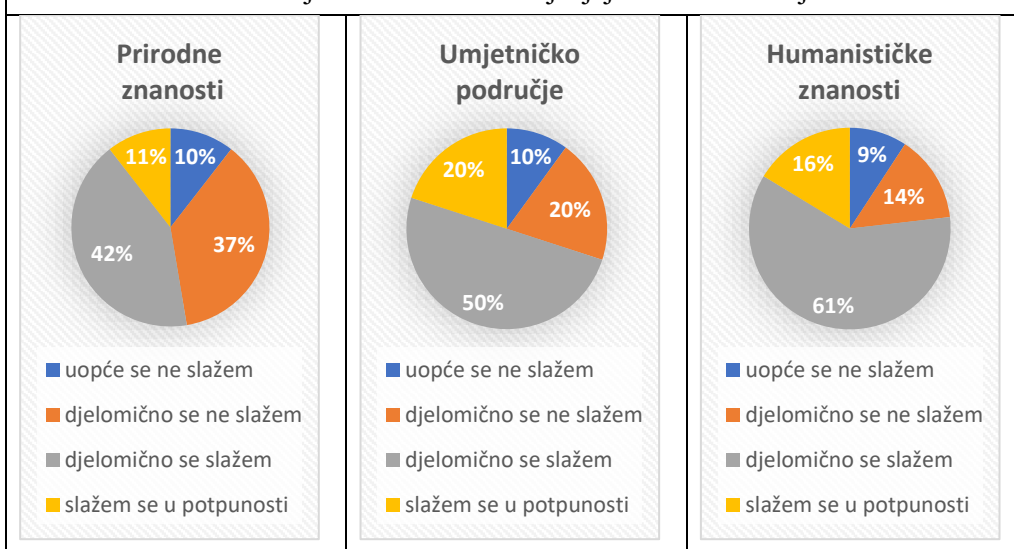
4. Tijekom obrade gradiva obraćam pozornost na ilustracije u udžbeniku.

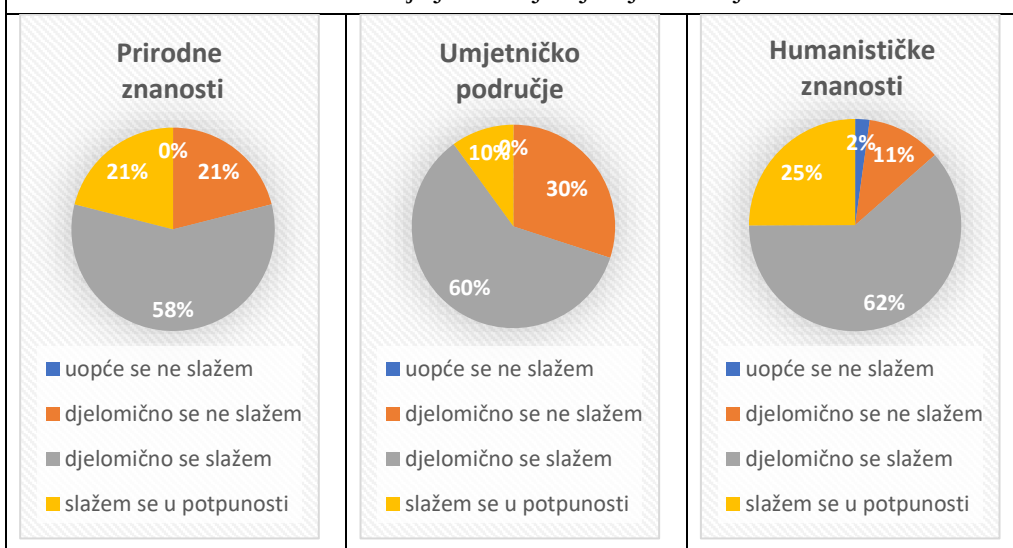
5. Ilustracije su potrebne u udžbeniku.

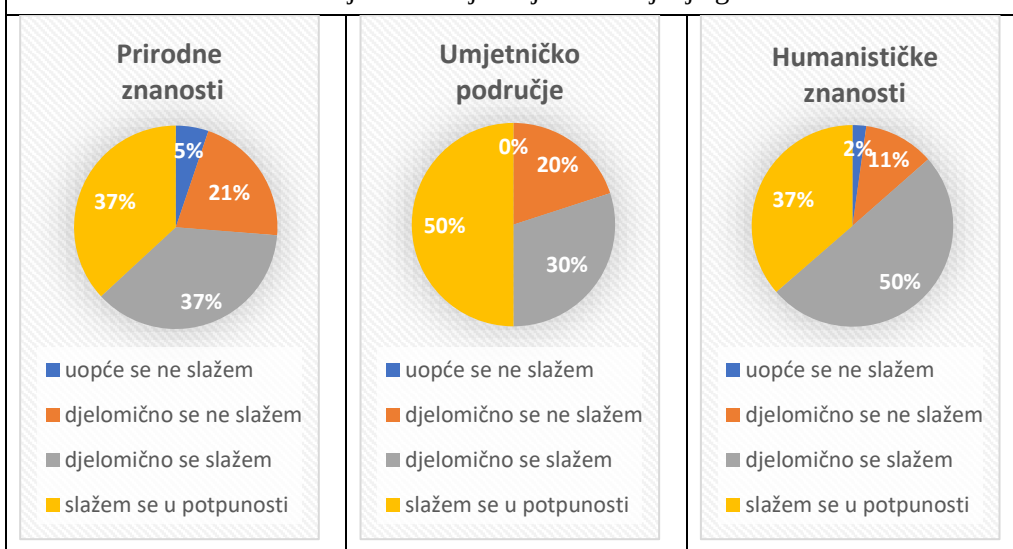
6. Ilustracije u udžbeniku se mijenjaju s novim izdanjem.

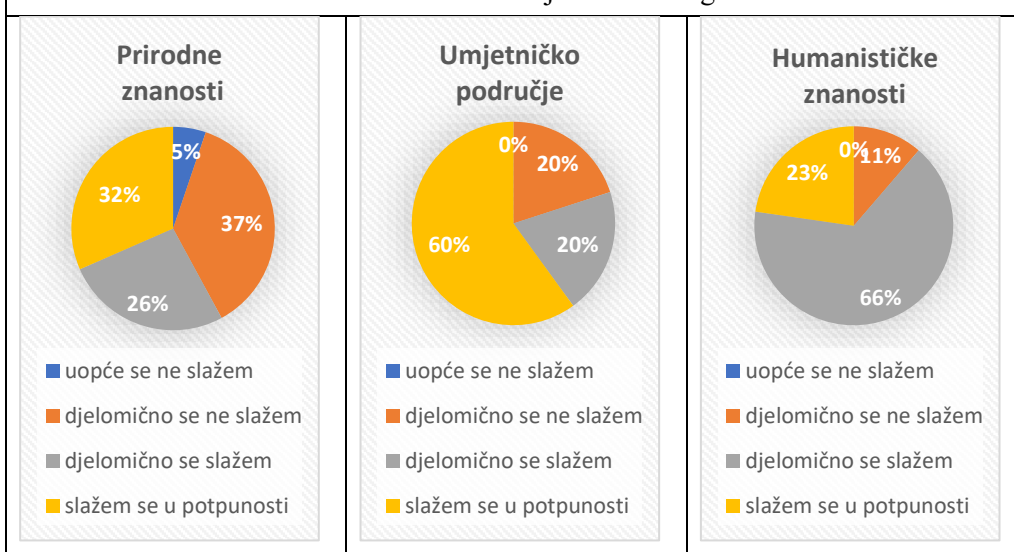
7. Ilustracije jasno objašnjavaju sadržaj.

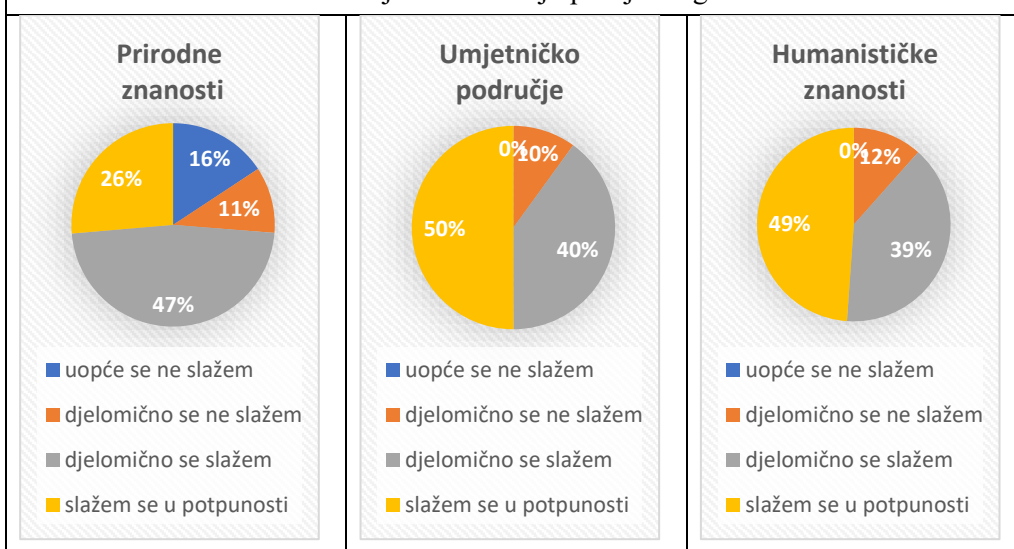
8. Ilustracije ubrzavaju vrijeme usvajanja gradiva.

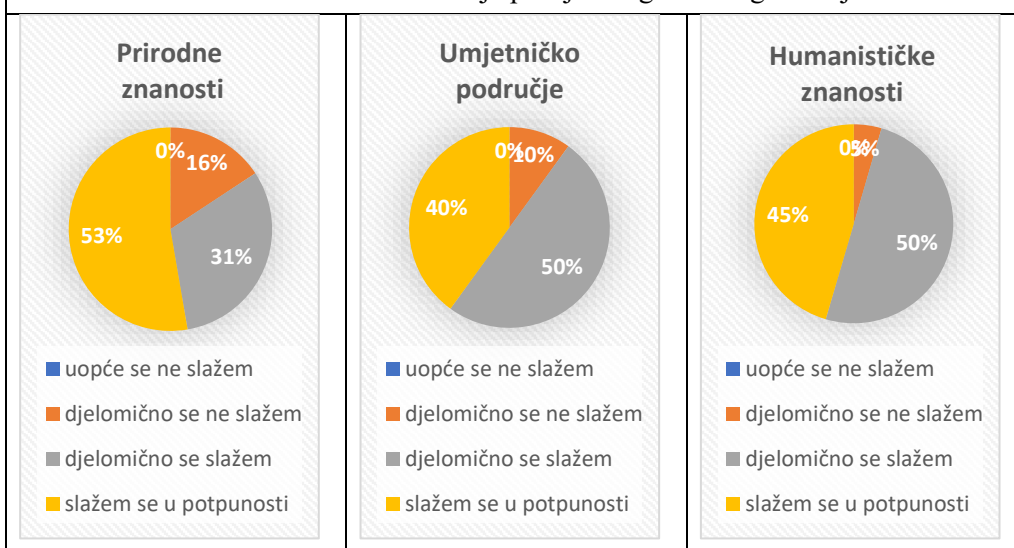
9. Učenici koriste ilustracije za analizu gradiva.

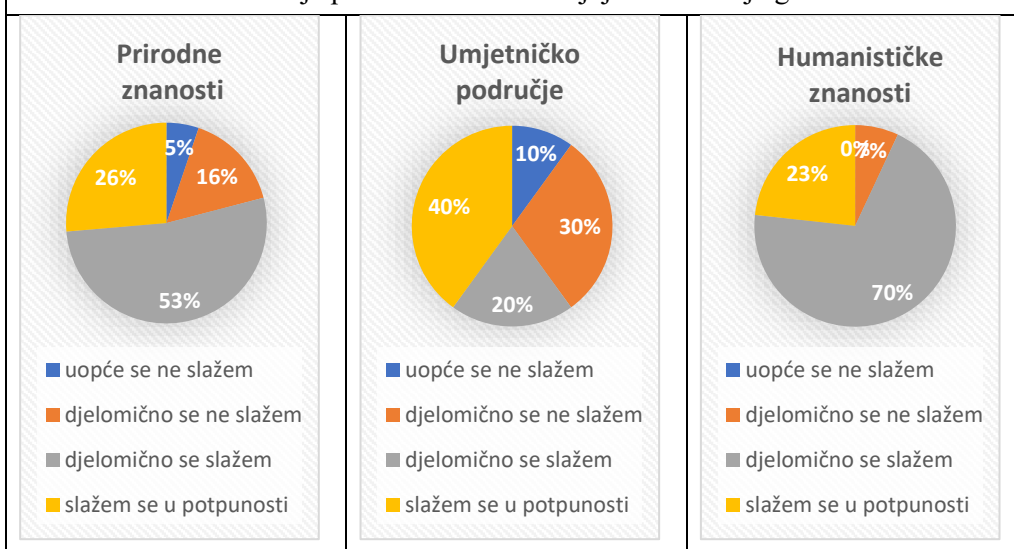
10. Ilustracije ne odvrćaju pažnju od gradiva.

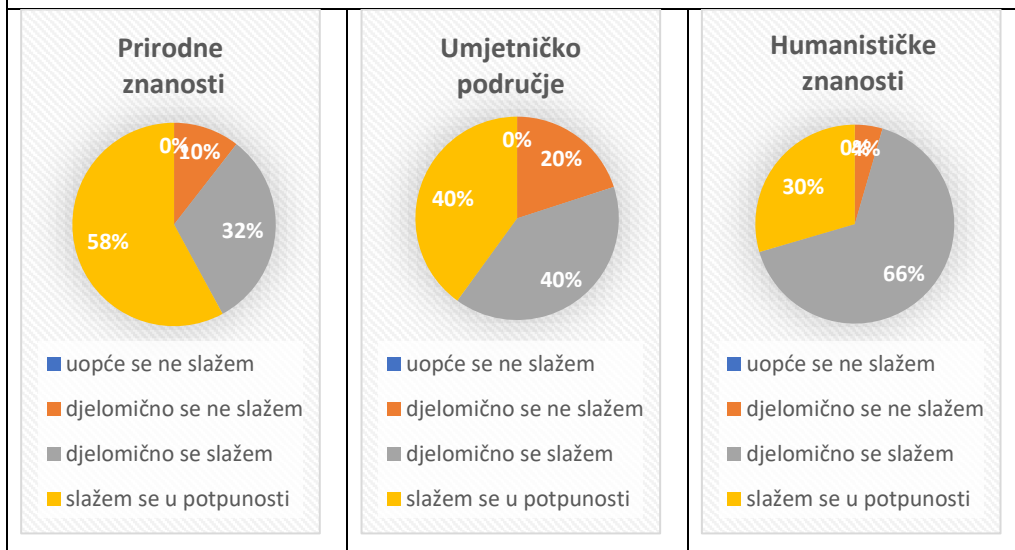
11. Smatram da su ilustracije primjerenog likovnog izražaja.

12. Ilustracije potiču učenike na daljnje istraživanje gradiva.

13. Ilustracije olakšavaju praktičnu primjenu gradiva.

4. ZAKLJUČAK

Slikovnica može biti proizvod jedne osobe – autora, umjetnika. Ilustrirani udžbenik mora biti odnos ilustratora i autora. S obzirom da su učenici i učitelji najviše isticali potrebu za boljim odnosom teksta i ilustracije može se dovesti u pitanje razina suradnje autora i ilustratora. Da bi ilustracija u potpunosti odgovara značenju teksta, ilustrator mora biti upoznat s temeljnom idejom koju tekst želi prenijeti. Učenici neće lakše usvajati gradivo ako budu samo gledali u sliku/ilustraciju a ona im „šuti“. Nastavnici se ne mogu poslužiti ilustracijom ako je ona samo ukras u udžbeniku. I jedni i drugi ističu kako žele više ilustracija. Da bi ilustracija bilo više a teksta manje, potrebno bi bilo uz svaki udžbenik dodati i interaktivni multimedijalni medij (cd) koji bi bio prilagođen uzrastu i gradivu. Na taj način bi današnjim učenicima bilo gradivo zanimljivije i lako pamtljivo.

Istraživanjem se htjelo pokazati i koliko se učenici susreću s ilustracijama izvan nastavih udžbenika. Pokazalo se da je vrlo malo učenika zainteresirano za slikovnice, stripove, ilustrirane knjige. Da bi učenici mogli nastaviti razvijati kritičko i estetsko mišljenje tijekom cijelog školovanja potrebno je u nastavu uvesti i takve oblike knjiga. Na taj način će im se omogućiti spoznavanje jednog drugog svijeta – svijeta slike i ilustracije. Jer nisu slikovnice i stripovi rezervirani samo za predškolsku djecu i učenike nižih razreda. Susretanjem s takvim vidom umjetnosti učenici će više cijeniti i svoj i tuđi rad. To će im pokazati da ono što im je blisko - kompjuterske igre - nisu nastale ni iz čega i da je potrebno puno truda, crtanja, slikanja, modeliranja, da bi se jedna priča oživila.

5. SAŽETAK

Integracija vizualnih sadržaja u nastavnim predmetima je istraživački diplomski rad. Problem ovog istraživanja je uočiti kakav je odnos učenika i nastavnika prema vizualnim sadržajima u nastavnim udžbenicima. Pretpostavka je da kvalitetne ilustracije u udžbenicima ubrzavaju usvajanje gradiva, olakšavaju njegovu praktičnu primjenu te nastavu i učenje čine zanimljivijima.

S obzirom da se na sva pitanja vezana za ilustracije u udžbeniku učenici odgovorili da se ili slažu u potpunosti ili djelomično može se zaključiti da su ilustracije dobre kvalitete te da im omogućavaju brže usvajanje gradiva, potiču ih na daljnje istraživanje te probuđuju znatiželju.

S obzirom da se na većinu pitanja vezana za ilustracije u udžbeniku nastavnici odgovorili da se ili slažu u potpunosti ili djelomično može se zaključiti da su ilustracije dobre kvalitete te da im omogućavaju lakše objašnjavanje i prezentiranje gradiva.

Istraživanje je pokazalo i koliko se učenici susreću s ilustracijama izvan nastavih udžbenika. Vrlo malo učenika zainteresirano za slikovnice, stripove, ilustrirane knjige. Da bi učenici mogli nastaviti razvijati kritičko i estetsko mišljenje tijekom cijelog školovanja potrebno je u nastavu uvesti i takve oblike knjiga. Na taj način će im se omogućiti spoznavanje jednog drugog svijeta – svijeta slike i ilustracije.

Ključne riječi: ilustracija, strip, slikovnica, nastavni udžbenici

Key words: Illustration, Comic Book, Picture Book, School Book

6. LITERATURA

1. Balić-Šimrak, A., Narančić Kovač, S. (2011), Likovni aspekti ilustracije u dječjim knjigama i slikovnicama. *Dijete vrtić obitelj*, 17 (66), 10-12. Zagreb: Pučko otvoreno učilište Korak po korak
2. Grgurić, N., Jakubin, M. (1996), *Vizualno-likovni odgoj i obrazovanje*. Zagreb: EDUCA
3. Hameršak, M., Zima, D. (2015), *Uvod u dječju književnost*. Zagreb: Leykam international, d.o.o.
4. Jurčec Kos, K. (2011), *Ilustracija u Hrvatskoj XIX. Stoljeća*. Zagreb: Galerija Klovićevi dvori
5. Jurčec Kos, K. (2004), *Ivan Vitez ilustracije*. Zagreb: Klovićevi dvori
6. Munitić, R. (2010), *Strip, deveta umjetnost*. Zagreb: Art9
7. Narančić Kovač, S. (2015), *Jedan priča – dva pripovjedača*. Zagreb: ArTresor naklada
8. Narančić Kovač, S. (2015), Lavoslav Hartman: nakladnik koji je znao da su slike važne. *Libri & Liberi*, 4 (2), 433-462. Zagreb: Hrvatska udruga istraživača dječje književnosti

Internet:

1. Taboršak, D. (2007), *Metodologija izrade znanstveno-istraživačkog rada*. Zagreb: Fakultet strojarstva i brodogradnje
URL: https://www.fsb.unizg.hr/atlantis/upload/newsboard/12_06_2007__7427_METODOLOGIJA_IZRADE_ZIR-a+Materijali_s_predavanja.pdf (14. srpnja 2017.)
2. Denise I. Matulka, *Picturing books*,
URL: <http://pingb.picturingbooks.com/visualize/artistic-style> (6. srpnja 2017.)
3. <http://hrcak.srce.hr/> (4. srpnja 2017)

7. POPIS PRILOGA

Tablica 1. Analiza upitnika – učenici

Tablica 2. Analiza upitnika – nastavnici